

Posudek na disertační práci

Název: Národní identita a asimilace na pozadí společenských poměrů Plovdivu (18. a 19. století)

Autorka: Mgr. Boriána Staneva

Fakulta humanitních studií Univerzity Karlova v Praze, obor Antropologie, Praha 2016, 167 s.

Školitka: PhDr. Mirjam Moravcová, Dr.Sc.

Disertační práci Boriány Stanevy lze zařadit do oblasti historické antropologie. Klíčovým tématem je „grekomanie“, tedy postoj a praxe části původně bulharsky mluvícího obyvatelstva identifikovat se s řeckým jazykem, řeckou kulturou a na Řecko vázanými autoritami a následně vytvářet vlastní sociální síť. Grekomanie, obecněji příklon jedinců ke skupině se silným symbolickým kapitálem, není jevem ojedinělý ani v rámci Balkánu, ani Evropy, popřípadě jiných oblastí světa. Ustanovuje se v kontextu řady okolností a může mít různé kulturní, společenské i politické důsledky. Právě tato problematika zajímá Borianu Stanevu. Cílem její disertace je interpretovat grekomanii v podmínkách života městského obyvatelstva v Plovdivu v 18. a 19. století. Snaží se nabídnout jiný než nacionalistický diskurz, který chápe grekomany jako národní „zrádce“. O skutečnosti, že grekomané nejsou chápáni jako etnická skupina, ale spíše jako skupina statusová svědčí psaní malého písmene v etnonymu.

Jako historická antropoložka vychází Boriána Staneva z písemných pramenů, namnoze pracuje také se sekundární literaturou. Komentář pramenů je přitom zaměřen na dobové texty, které dokumentují život v Plovdivu. Klíčovými texty analýzy se staly tři dokumenty, které v rámci různých kontextů zachycují život v Plovdivu od konce 17. do druhé poloviny 19. století. Autorka je charakterizuje jako unikátní dokumenty. Přesto by bylo zajímavé je dát do vztahu s dalšími dokumenty a doklady o životě v Plovdivu ve sledovaném období a odpovědět na otázku, proč je do analýzy a kritiky pramenů nezahrnula. V rámci obhajoby lze toto téma otevřít.

Boriána Staneva rámuje svoje poznání koncepty týkajícími se teorie vzniku národa a národního vědomí. Velice přehledně buduje teoretické pilíře pro svoje vlastní úvahy. Osciluje mezi konstruktivistickým a esencialistickým přístupem. Přestože deklaruje, že kategorie národa je výsledkem etnoemancipačních procesů a vyjednávání politické suverenity, které probíhalo na pozadí politických procesů Evropy, přiznává kategorii národa kontinuitu. Spojuje ji s jazykem, náboženstvím a pamětí. Tyto kategorie autorka chápe jako objektivní. V rámci takového pojetí pak také uvažuje strukturu společnosti Balkánu, tedy její etnické členění opět vidí v kontinuitě historického vývoje. Tento přístup koresponduje i s výkladem založeným na vlastních analýzách autorky.

Badatelský zájem autorky se pak soustřeďuje na grekomanii. Autorka zvažuje nejrůznější kontexty, proč a jak byla řecká dominance u Bulharů ustanovována, vnímána a manifestována. Autorka opět velice přehledně představuje postavení Řeků a Bulharů v rámci území dnešního Bulharska, tehdejší Osmanské říše a západní Evropy. Tvrdí, že politická a následně i ekonomická dominance Řeků se promítla i do dominance kulturní. Právě řecká vzdělanost otevřela Bulharům cestu do Evropy. Navíc společné náboženství (pravoslaví) bylo až do 19. století východiskem společné identity, a to zejména v rámci zahraničního obchodu (Otázka na okraj, nebyli to právě grekomani, kteří se podíleli na „zahraničních obchodních misích“. Rozchod Řeků a Bulharů, který byl důsledkem etnoemancipačního procesu, je komentován pouze ve vztahu ke grekomanům, kteří díky svým prořeckým postojům se dostali na okraj, pravděpodobně kulturního a politického dění. Jakoby to byli právě oni, vůči nimž se

Bulhaři vymezovali a v rámci etnoemancipačního procesu je postavili na místo Druhého. Právě otázka konstruování dominance a marginalizace se jeví jako významná.

Konkrétně pak autorka tyto procesy grekomanské dominance a marginalizace popisuje v kontextu města Plovdiv, a to na základě analýz tří vybraných dokumentů a sekundární literatury. Jak bylo výše řečeno, snaží se nabídnout jiný obraz a porozumění postavení a významu grekomanů v Plovdivu, potažmo v rámci dějin Bulharska. V první řadě zdůrazňuje, že Plovdiv měl již od středověku řecké osídlení. Ještě v druhé polovině 18. století Řekové a grekomani nejen dominovali, ale také byli v úzkém vztahu s Bulhary, autorka to dává do souvislosti s příslušností k pravoslavné církvi. Právě proto distance od grekomanů proběhla opět v souvislosti s vytvořením samostatné bulharské církevní organizace. Grekomany autorka interpretuje jako jednu z mnoha kulturních a statusových skupin Plovdivu. Jejich přítomnost vnímá jako důsledek ekonomických, sociálních a kulturních procesů, nikoliv jako důsledek politik zájmových skupin. Proto zdůrazňuje individuální volbu jako klíčovou pro proces grekomanie. Na pozadí jejího textu je pak zřetelně vidět, jak politické ambice zviditelňují a konstruují etnické vědomí a používají ho pro dosažení vlastních cílů.

Přístup autorky je především historiografický. Zajímá jí vývoj skupiny grekomanů a okolnosti jejího ustanovení. Zajímavé by dále bylo, kdyby autorka také uvažovala, na jakých principech se vymezovala v dokumentech hranice mezi Řeky, grekomany a Bulhary, jak se udržovala paměť na Bulharské kořeny. Za pozornost by stála interpretace distinkcí, které hranici určovali, uvažování o povaze sociálních sítí. Všechny tyto informace samozřejmě autorka předkládá, nicméně bylo možno o nich přemýšlet i v kontextu sociovědních teorií.

Předkládaná disertace se věnuje relevantnímu tématu. Vše graduje v závěru, kde vyniká poznání, k němuž autorka dospěla. Pro českou vědeckou obec je práce přínosem zejména po stránce tématické. Posiluje zájem a vědění o Balkánu a jeho společnosti. Přínos lze spatřovat i v oblasti teoretické, a to v dalším promýšlení etnicity a konstrukce etnických hranic v rámci multikulturních společností na straně jedné a společností nacionalistických na straně druhé.

Práci doporučuji k obhajobě.

Poznámka na okraj: Ve svém posudku skloňuji slovo grekoman podle vzoru pán.

V Praze 6. 6. 2016

Dana Bittnerová